

UOT 37.01

N.E.Zeynalova
Azərbaycan Dillər Universiteti
nigarzeynalova777@gmail.com

MÜASİR TƏHSİLİN PARADİQMİ, TƏLİM PROQRAMLARI VƏ KREATİVLİK

Açar sözlər: program, sillabus, kreativlik, inkişaf, ideya

Məqalədə müasir cəmiyyətin bütün sahələrində baş verən dəyişikliklər, iqtisadi inkişafın ali təhsil qarşısında qoyduğu tələblər haqqında məlumat verilir, təlim proqramlarının dinamik, innovativ fəaliyyətlər nəzərə alınaraq hazırlanması, şəxsiyyətin maraq və meyllərinə əsaslanan paradıqların seçilməsi, onların praktikliyinin təmin olunması, dərs prosesinin kreativlik üzərində qurulması, müəllimlərin və digər pedaqoji işçilərin bu istiqamətdə maarifləndirilməsi, ənənəvi sistemin yenilik üçün bazis rolunu oynaması kimi önəmli və aktual məsələlər ön plana çəkilir, həmçinin beynəlxalq təcrübənin ən dəyərli məqamları diqqətə çatdırılır.

Н.Э.Зейналова

ПАРАДИГМА СОВРЕМЕННОГО ОБРАЗОВАНИЯ, УЧЕБНЫЕ ПРОГРАММЫ И КРЕАТИВНОСТЬ

Ключевые слова: программа, силлабус, креативность, развитие, идея

В статье даётся информация о переменах, происходящих в современном обществе, о требованиях, которые современная экономика предъявляет высшему образованию, о подготовке программ, с учётом динамичной, инновационной деятельности, выборе парадигмы образования на основе интересов и потребностей личности, обеспечение их практичности, планирование урока на основе креативности и просвещения преподавателей в этом направлении. Также подчёркивается, что традиционное образование является фундаментом, основой современной системы. Особое внимание уделяется исследованию зарубежного опыта в данной сфере.

N.E.Zeynalova

THE PARADIQM OF MODERN EDUCATION, CURRICULUM AND CREATIVITY

Keywords: curriculum, syllabus, creativity, development, idea

The changes occurred in all spheres of the modern society, requirements of the economic development set out before a higher education are informed in the article.

The working out of educational programs taking into consideration dynamic and innovative activities, paradigmschoosing based on need inclinations, providing their practicality, the establishment of the educative process on the creativity, enlightenment of teachers and other pedagogical workers in this direction, such important and urgent matters as a basic role of traditional system in innovation are emphasized. At the same time the most valuable issues of international experience are underlined in the article.

XXI əsrin ali təhsil müəssisələri “cəmiyyət üzvlərini əmək bazarı, iş yerləri, informasiya texnologiyaları, insanların mədəni mənsubiyyətində baş verən dəyişikliklərə uyğunlaşmaq üçün lazımı kompetensiya, bilik, anlama, yeni bacarıqlarla silahlandırmaqda sosial məsuliyyət daşıyır” [15]. Nəzərdə tutulan bacarıqlar, kompetensiyalarla yanaşı, ədəbiyyatda tənqidi təfəkkür, ünsiyyət və sosial məsuliyyət kimi keyfiyyətlər də təhlil edilir. Müasir cəmiyyətin bütün sahələrində baş verən dəyişikliklər, iqtisadi inkişaf ali təhsilin qarşısında yeni tələblər qoyur. Belə olan halda kreativlik informasiya və bilik iqtisadiyyatının əsas xüsusiyyəti kimi dünyada baş verən dəyişiklikləri hərəkətə gətirən qüvvə rolunu oynayır, yeni texnologiya və sənayenin əsasını təşkil edir, rəqabət üstünlüyünün ən önəmli resursuna çevrilir, bu səbəbdən də onun dəyəri dayanmadan artır. Bilik iqtisadiyyatının üstünlüyü qloballaşmadan irəli gələn rəqabətə dözümlü və dinamik texnoloji dəyişikliklərin öhdəsindən gəlməsindədir. Biliklərə əsaslanan, sürətlə inkişaf edən, rəqabətə davamlı, innovativ iqtisadiyyat tükənməz imkanlara malikdir və onlardan istifadəni bacaran cəmiyyətə əsaslanır [1, s.256; 2, s.153; 3, s.45].

Hazırda kreativlik insanın fərdi xüsusiyyəti olaraq sürətlə inkişaf edir, cəmiyyətin və iqtisadi inkişafın hərəkətverici qüvvəsi kimi özünü göstərir. Beləliklə, istənilən peşə sahəsində kreativliyin dəyəri gün-gündən artır. Bu səbəbdən həmin məsələyə xüsusi diqqət göstərmək lazımdır [2, s.4].

İqtisadiyyatın yeni mərhələyə keçidi bilik və innovasiya iqtisadiyyatının əsas faktoru kimi insan kapitalının inkişafını ön plana çəkir. İş dünyasında baş verən dinamik proseslər müəssisə və təşkilatlar qarşısında dəyişikliklərə uyğunlaşmaq vəzifəsini qoyur. Müasir dövrdə təşkilat və müəssisələr daim təkmilləşmək, innovasiya və yeni texnologiyalardan faydalanmaq, kreativliyi və insan kapitalını inkişaf etdirmək məcburiyyətindədirlər [5, s.42].

Kreativlik – istənilən sahədə, o cümlədən gündəlik fəaliyyətdə, ayrı-ayrı insanlar və ya birgə fəaliyyət göstərən qruplar tərəfindən mahiyyətə yeni, faydalı ideyaların yaradılmasıdır.

Piajenin nəzəriyyəsinin təsiri altında yaşlıların eksperimental psixologiyasında idraki inqilab və inkişafetdirici psixologiya çərçivəsində öyrənmədən düşünməyə keçid əldə edilmişdir [13, s.75]. Son illərin tədqiqatlarına diqqət yetirdikdə, təhsil paradiqminin öyrətməkdən öyrənməyə dönüşü müşahidə olunur. Keçmişdə təhsil müəssisəsi təqdim etdiyi resursların

sayı və öyrətmə prosesi ilə qiymətləndirilirdisə, hazırda bu tendensiya öyrənmənin keyfiyyəti, təhsilalanların nailiyyətlərinin ölçülməsi ilə dəyərləndirilir. Müasir təhsil modeli dinamik, inkişafa meyilli, tələbələrin maraq, meyil və tələbatlarını nəzərə alaraq praktik və real alternativləri ortaya qoymağı bacarmalıdır. Bu yanaşma ali təhsil müəssisələrinin təlimatverici funksiyasının tələbəyönümlü qabaqcıl, innovativ metodlar üzərində təşkilini təmin edir. Paradıqmin dəyişməsi təlim proqramlarının dizayn-tərtibatında özünü göstərməli, kreativliyin formalaşması və inkişafı ilə paralel həyata keçirilməlidir. Səmərəli proqram dizaynı öncədən müəyyənləşdirilmiş məqsədlərə çatmağı təmin etməlidir, təlim və qiymətləndirmə strategiyaları da həmin vəzifənin icrasına kömək göstərməlidir. Proqramların mütəmadi təhlili və qiymətləndirilməsi kursun tədrisinin asanlaşdırılmasına, davamlı inkişafına, keyfiyyətin yüksəlməsinə zəmin yaradır. Ümumiyyətlə, proqram tərtibatı beynəlxalq müstəvidə aktual məsələlərdəndir.

Müasir dövr universitet məzunları qarşısında yüksək tələblər qoyur. Bu baxımdan təlim proqramları, ədəbiyyat siyahısı, həmin siyahının hazırlanması keyfiyyəti, yeniliyi, çeşidlənməsi müəllimdən ustalıq tələb edir. Öyrədən ədəbiyyatın təhlilini aparmağı, məlumatı müvafiq şəkildə, tələbələrin anlaya biləcəyi tərzdə çatdırmağı bacarmalıdır.

Təlim proqramı fənn üzrə dövlət standartlarının tələblərinə cavab verməli, ixtisas üzrə zəruri peşə bacarıqlarının formalaşmasını təmin etməli, məlumat düzgün şəkildə strukturlaşdırılmalı, nəzəri və təcrübi materialın ölçüləri tarazlaşdırılmalı, auditoriyanın ümumi səviyyəsi ilə hər bir tələbənin fərdi xüsusiyyətləri nəzərə alınmalıdır.

Təlim materialının mənimsənilməsinə xidmət edən vasitələr, tələbələrdə yeni materialın qavranılmasını asanlaşdıran, tədris olunan fənnə dair hərtərəfli təsəvvürün formalaşmasına imkan yaradan üsullar, resurslar da prosesin təşkilinə böyük təsir göstərir. Öyrənmənin qazandığı praktik bacarıqlar ona fənnin nəzəri əsaslarını sistemləşdirmək və kreativ potensialı stimullaşdırmaq imkanı verir. Nəzəri materialın praktik tapşırıqlarla əvəzlənməsi elə təşkil olunmalıdır ki, tələbələrdə beyin yorğunluğu, qavramada qarışıqlıq, qeyri-müəyyənlik yaranmasın, fənnə maraq itməsin, əksinə, daha da dərinləşsin. Bu sxem bütün fənlərin strukturunda öz əksini tapmalıdır.

Praktik tapşırıqların yerinə yetirilməsində bir sıra məqamlar nəzərə alınmalıdır:

- Nəzəriyyə ilə təcrübənin vəhdəti, əlaqələndirilməsi;
- Tapşırıqların aktuallığı, onların gələcək peşə fəaliyyətində tətbiqi imkanı;
- Tapşırıqların mərhələli şəkildə yerinə yetirilməsi;
- Tapşırıqların müəllim dəstəyi ilə müşayiət olunması;

- Qrup fəaliyyətinin təşkili, tərkibinin müəyyənləşdirilməsi və nəzərə alınması;
- Təhsilalanların fərdi xüsusiyyətlərinin və təlim motivasiyalarının nəzərə alınması;
- Əldə olunan nəzəri biliklərin təlimdə və təcrübədə müstəqil şəkildə tətbiqi imkanı.

Öyrənənlərdə peşə fəaliyyətinə məxsus bacarıqların formalaşdırılmasına xüsusi diqqət yetirilməlidir. Bu məsələ hazırda respublikada, eləcə də dünyada baş verən dəyişikliklər baxımından əhəmiyyətlidir. Müasir mütəxəssis peşə fəaliyyətində yeni tendensiyaları üzə çıxarmaq üçün çevik düşüncə tərzinə, yüksək qavrama qabiliyyətinə malik olmalıdır. Prosesin təşkilində müəllimin rolu və fəaliyyəti ön plana çıxır. Deməli, o, təlim proqramlarının işlənilməsində fəal iştirak etməlidir. Kreativliyin inkişafı məqsədlə müəllim proqramın dizaynına dair fərqli ideyaları nəzərdən keçirməli, onları reallaşdırmalı, müxtəlif qiymətləndirmə strategiyalarından istifadə yollarını araşdırmalıdır. Kreativlik mürəkkəb fəaliyyətdir. Sotto [14, s.41] hesab edir ki, dəyişikliklərə meyillilik, həssaslıq sistematik öyrənmə, sonsuz təcrübə və dərin refleksiyaya əsaslanır. Beləliklə, təlimin özü kreativ fəaliyyətə çevrilir və tələbələri müvəffəqiyyət qazanmağa, fasiləsiz, ömür boyu təhsil almağa, əhatəli, dərin biliklərin əldə olunmasına stimullşdırır, fakt və hadisələri müəyyənləşdirməyin yollarını müsbətə doğru dəyişdirir. Bu sahədə aparılan tədqiqatlar sübut etmişdir ki, kreativliyin inkişafının təmin edilməsi, ilk növbədə, təlim prosesinin təşkilində təlim proqramları, tədris üsulları və təlimat texnikaları vasitəsilə həlli yolunu tapmalıdır [12, s.179]. Kreativlik və proqram dizaynı anlayışı müasir təhsildə bir-birindən ayrılmaz, biri digərini tamamlayan anlayışlardır, o, rəngarəng təxəyyülün mövcudluğunu və onu digərlərinə nümayiş etdirməyi nəzərdə tutur. Baillie və Devulf [7] kreativliyi “paylaşılan təxəyyül” adlandırmışlar. Təlim proqramı kontekstində bu ifadə yerində işlədilmiş hesab olunur, çünki proqramın dizayneri-tərtibatçısı təxəyyülünün məhsulunu bölüşərək təlim iştirakçılarını fəaliyyətə dəvət edir və prosesin iştirakçısına çevrilir.

Proqramı tərtib edən müəllim bir sıra sualları cavablandırmalıdır:

- Kreativlik nədir?
- Kreativlik təcrübəsinə nəyi aid etmək olar?
- Kreativlik üçün hansı şərait yaradılmalıdır?
- Kreativ olmağı öyrənmək mümkündürmü?
- Təhsil paradigmasının dəyişməsi müəllim və tələbələrin kreativlik haqqında mövcud konsepsiyalarının dəyişməsinə tələb edirmi?
- Kreativliyin mövcudluğunu necə müəyyənləşdirmək olar?
- Onun səviyyələri varmı və o nədə özünü göstərir?

Beattie [8, s.172] Çikçentmixayinin ideyalarına əsaslanaraq belə müəyyən etmişdir ki, kreativlik qiymətləndirilməlidir, lakin qiymətləndirmə müvafiq metodologiya və meyarlar əsasında həyata keçirilməli, kreativliyin tədrisi təlim proqramında inkişafa xidmət etməlidir.

Ali məktəb müəllimləri nə üçün kreativliyə maraq göstərməlidirlər? Sual aşağıda verilmiş şərhə cavablandırıla bilər: məzunlar mürəkkəb bir dövrdə problem “axını” və məlumat bolluğu şəraitində fəaliyyət göstərmək məcburiyyətindədirlər. Belə şəraitdə mütəxəssislər müxtəlif xarakterli çətin situasiyalarla qarşılaşırlar. Ortaya çıxan problemlərin uğurlu həllində məhz kreativ düşüncə tərzini kömək edir. Kreativ fəaliyyət tələbələrə yaşamaq, uğur qazanmaq, inkişaf etmək və mənalı həyat sürmək imkanı verir. Bunları təmin etmək üçün kreativliyi həvəsləndirən pedaqoji prinsiplərdən bəhrələnmək lazımdır. Kreativliyin tərbiyə olunması üçün ilk növbədə, müəllimləri kreativliyə maraq oyadan müvafiq şərait, mühit yaradılmalıdır. Müəllimlər tədris olunan fənnin mahiyyətinə dərinlən bələd olmalı, problemi qısa və dəqiq ifadə etməli, həlli yollarını müəyyənləşdirməli, müxtəlif istiqamətlər arasında əlaqələri üzə çıxarmalı və yeni fikirlərə obyektiv reaksiya verməlidirlər. Təlim mühitinin bu şəkildə təşkili təkcə təlim materialları və qiymətləndirmə texnikalarını deyil, həmçinin müvafiq təlim metodları və kreativliyin emosional ölçüsünün mövcudluğunu tələb edir. Qiymətləndirmə meyarlarında kreativ düşüncə tərzini dəyərləndirmək üçün mükafatlandırma da nəzərdə tutulmalıdır. Təhsil paradigmasının dəyişməsi fəaliyyətyönlü təlim təcrübəsinin əhəmiyyətini ön plana çəkir, təlim prosesinin hər iki tərəfini qəbul olunmuş ideya və əhəmətlərə tənqidi yanaşmağa və daha kreativ olmağa həvəsləndirir, ali məktəb müəllimlərini kreativliyin inkişafı üçün şəraitin stimullaşdırıcı amilləri haqqında müzakirə və fikir mübadilələri təşkil etməyə istiqamətləndirir. Əksər müəllimlər tədris etdikləri fənn çərçivəsində kreativliyi inkişaf etdirmək məqsədilə təlimatları strukturlaşdırmaq və tələbələrdə kreativ düşüncə tərzini formalaşdırmaq haqqında dəqiq fikrə malik deyillər. Ali məktəb müəllimlərinin əhəməti, passiv təhsil sisteminin yetirmələri olması problemin səbəbini müəyyənləşdirməyə zəmin yaradır. Yalnız azsaylı müəllimlər tələblərdə kreativ düşüncə imkanlarının inkişaf etdirilməsi haqqında düşünürlər. Onların da təcrübəsi yox səviyyəsindədir. Təlim proqramlarına öyrəndənlərin bu istiqamətdəki fəaliyyətini stimullaşdıran, yaradıcılığa həvəsləndirən müddəaların əlavə olunması labüddür. Bu, işin təşkilinə əvəzlənməz töhfə verə bilər. Tələbələrdə kreativliyin inkişafını təmin etmək məqsədilə müəllim təlim proqramlarında öyrənməyə öyrənmənin fəaliyyətini dəqiq strukturlaşdırmalı, sxemini aydın şəkildə mərhələlərlə tərtib etməli, pedaqoji proses iştirakçılarının fəaliyyətini addım-addım planlaşdırmalıdır. Fəaliyyətin belə formada tənzimlənməsi kreativliyin inkişaf

etdirilmə prosesində müəllimi istiqamətləndirir, müsbət nəticənin əldə olunmasına münbit şərait yaradır.

Cədvəl 1. Kreativ təlim prosesində müəllim-tələbə fəaliyyətinin mərhələlər üzrə əlaqələndirilməsi

Öyrətmə Müəllim fəaliyyəti	Öyrənmə Tələbə fəaliyyəti	Kreativ prosesin mərhələləri
Şəraitin yaradılması Tələbələrə təlim prosesinə daxil etmək və onlarda öyrənməyə dair inam formalaşdırmaq İnam və təhlükəsizlik mühiti yaratmaq Tələbələrə riskə getməyə hazırlamaq Təxəyyülü stimullaşdırmaq Vizual axtarış Beyin həmləsi Yeni bilik(tədqiqat) Yeni innovativ təcrübə Mühit amili Kreativ məkan Həvəsləndirici öyrətmə prosesi Tələbələrə motivasiyalarını yüksətmək üçün kömək etmək Təlimin təşkilinin daxili və ya xarici motivasiyatəsirini müəyyənləşdirmək Kreativlik üçün kontekstin yaradılması Qeyri-müəyyən cavablar verilən zaman problemi həll etmək Yaratmaq İnkişaf etdirmək İstehsal etmək Nümayiş etdirmək Fakt və hadisələri əlaqələndirmək Təhlil etmək Sintez etmək Rollu oyunlar Təcrübə əsaslı təlim Tədqiqat Əməkdaşlıq təlimi	Kreativ bilikləri qazanmaq və onların əhəmiyyətini anlamaq Davranış və bacarıqların inkişafı Planlaşdırma, refleksiya, qiymətləndirmə, ideya generasiyasını asanlaşdırmaq, dəstəkləmək İştirak Konvergent, divergent düşüncə Yeni biliklərin yaradılması Şəxsi inkişaf Kreativ texnikalardan istifadə Fərdi və qrupda iş Müxtəlif üsul və vasitələrdən istifadə edərək ideyaların dəyərləndirilməsi Fəaliyyət planının hazırlanması, plana müvafiq və çevik dəyişikliklər etmək İdeyaların dəyərləndirilməsini, təhlilini öyrənmək. Gözlənilən nəticə əldə olundu? Əks halda növbəti addım nə olacaq? Qazanılan nəticələr İdeyalar, mövcud biliklər, kreativliyin və şəxsi təlimin müəyyənləşdirilməsi Məhsul (yazılı, qrafik, audio, vizual, auditor) Problem həlli təcrübəsi Təqdimat əlaqələr, sosial şəbəkə təlim sisteminin yaradılması haqqında biliklər, özünəinam və məmnunluq hissi	Hazırlıq Generasiya (yaratmaq) İnkubasiya Qiymətləndirmə İcra Qiymətləndirmə

Aparduğumuz araşdırmalardan belə qənaətə gəlmək mümkündür ki, kreativliyin inkişafı daha çox mühit amilindən asılıdır. Belə ki, təhsilalanlar təzyiqa məruz qalmadıqda, təhlükəsiz və pozitiv mühitdə qurub yaratmağa, kreativlik nümayiş etdirməyə meyilli olur, həvəs göstərirlər. Sözsüz ki, təlim proqramları öyrənənlər üçün maraqlı, problemlı vəziyyətlərin həllini nəzərdə tutan, motivasiyanın yüksəlməsini təmin edən məzmununda və dizaynda olmalıdır. Kreativliyin inkişafı qrupun tərkibindən də asılıdır. Qruplardakı tələbələrin müxtəlif bilik, bacarıqlara malik olması kreativliyin inkişafına fərqli şəkildə təsir göstərir. Müxtəlif bacarıq səviyyələrinə malik tələbələr tapşırıqların yerinə yetirilməsi prosesinə zəngin töhfə verir və bunun nəticəsi kimi innovativ məhsulun meydana gəlməsinə nail olurlar. Təlim proqramlarının hazırlanmasında bu faktor müəllim tərəfindən mütləq nəzərə alınmalıdır. Belə məhsulun yaranması həyatla əlaqəli, canlı, rəngarəng təlim proqramlarının tərtibatından asılıdır. Onların kreativ şəkildə hazırlanmasına cəhd göstərən müəllim aşağıdakı sualları cavablandırmağı bacarmalıdır:

- Maneələri necə aşmaq olar?
- İdeyalar necə generasiya edilir, yaradılır?
- İmkanlar necə müəyyənləşdirilir?
- Necə mühakimə yürütmək, təcrübə aparmaq olar?
- Səhvlər və təcrübədən hansı formada yararlanmaq daha faydalıdır?

Verilmiş sualların cavablandırılması kreativliyin formalaşmasına münbit şərait yaradır. Bütün insanlar kreativ doğulduğundan bu tipli sualların cavablandırılması potensialın üzə çıxmasına kömək göstərir.

Mak Koldrik [10] təlim proqramlarının hazırlanması prosesində bəzi şərtlərə əməl etməyin zəruriliyini vurğulamışdır:

- Fənnə dair mükəmməl və əhatəli biliklərin mövcudluğu;
- Fənnə maraq və entuziazm;
- Tələbələrin problemin həllinə maraq göstərməsi.

Təlim proqramlarının uğuru sadalanan şərtlərin təmin olunmasından asılıdır. Ədəbiyyatın təhlili göstərir ki, tələbələrdə kreativliyin inkişafı ali təhsilin qarşısına qoyulmuş əsas məqsədlərdəndir. Hələ 1993-cü ildə Torrans bildirmişdir ki, kreativlik təhsilin mühüm elementi, təhsil sistemində islahatlara rəvəc verən amildir. Onun fikrinə əsaslanaraq, Freire və Masedo [9, s.57] qeyd etmişlər ki, “təlim və təcrübədə bəzi sosial, mədəni, siyasi aspektlər mədəni reproduktivlik ideologiyasını yaradır, bu da təşəbbüskarlıq və müstəqillik bacarıqlarına malik olmayan müəllim hazırlığı ilə nəticələnir”. Kreativliyin inkişafı və formalaşdırılmasında maraqlı olan ali təhsil müəssisəsi reallığı, tələbələrin mövcud vəziyyətlərini təhlil etməli, mövcud durumun kreativliyə təsiri ilə əlaqədar müzakirələr aparmalı və öyrənənləri kreativ fəaliyyətə həvəsləndirməlidir. Anderson bildirmişdir ki, ali məktəbdə kreativliyin inkişafı

kolleclərdən başlamalı (ölkəmizdə ümumtəhsil məktəblərindən - N.Z.). Ali təhsil pilləsinə qədər təhsilalanlarda kreativliyin inkişafı təlim proqramları və tədris olunan fənlərin məzmununda həyata keçirilməli, öyrənənlərin daxili imkanları üzə çıxarılmalı, onlarda kreativ özünüifadənin yüksək səviyyəsi formalaşdırılmalıdır. Qeyd olunan məsələlərin həlli təlim proqramlarının tərtibatından, müəllimlərin peşəkarlığından asılıdır.

Tələbələrə real həyata hazırlamaq üçün ali məktəb təlimin elə formasını düşünüb hazırlamalıdır ki, təhsilalanlar naməlum vəziyyət və kontekstlərdə problem, risk, mübahisəli fikirlərlə qarşılaşdıqda onların öhdəsindən gəlib, düzgün qərar qəbul etsinlər. Bu məqsədlə universitetlər öyrənənlər üçün müxtəlif həlli yolu olan, bir neçə cavabdan ibarət problemlər təqdim etməli, səhvlərə görə cəza tədbirlərinin görülmədiyini təlim mühiti yaratmalı və ya mövcud olanları uyğunlaşdırmalıdır. Jakson [10] bildirir ki, müvafiq təlim mühiti və şəraitin yaradılması öyrənənlərdə kreativ düşüncə tərzinin inkişafını və onların kreativ fəaliyyətə cəlb olunmasını təmin edir. Tədqiqatçı bu məqsədlə bəzi təkliflər də irəli sürmüşdür (Bax: cədvəl 1.)

Tələbələrdə kreativliyi inkişaf etdirən şərtlərin təlim proqramlarında nəzərə alınması

1.	Tələbələrə ruhlandırıcı, stimullaşdırıcı, dərin məmnunluq və şəxsi maraq oyadan vəziyyət formalaşdırmaqla onlara azadlıq və seçim imkanı vermək;
2.	Tələbələrə şəxsi və sosial inkişafa köklənmiş vəziyyətləri müəyyənləşdirmək və dəyərləndirmək üçün zəmin yaratmaq;
3.	Tələbələrə riskli, qeyri-müəyyən və naməlum vəziyyətlərdə təcrübəyə hazırlamaq;
4.	Tələbələrə çətin vəziyyətlərdəki fəaliyyət zamanı dəstəkləmək, onlara dəyişiklikləri dəyərləndirmək imkanı verir.
5.	Tələbələrə yaradıcılıq, oyun, tədqiqatçılıq, təşkilatçılıq təcrübəsi qazanmağa, özlərini dəyərləndirməyə, müxtəlif növ fəaliyyətlərdə bilik və bacarıqlarını sınağa, mürəkkəb vəziyyətlərdə düşünməyə və fəaliyyət göstərməyə kömək etmək;
6.	Tələbələrə özlərinin və digərlərinin dəyər verdiyi hadisə və tapşırıqları yerinə yetirməkdə kreativlik, təşəbbüskarlıq nümayiş etdirməyə və resurs mənbəyi olmağa stimullaşdırmaq;
7.	Tələbələrə plüralist, mədəni müxtəlifliklərin təmsil olduğu müasir dünyada əsas bacarıqların inkişaf etdirilməsi və təcrübədə tətbiqi imkanı yaratmaq;
8.	Tələbələrə əməkdaşlıq, şəxsi inkişaf və təlimə zəmin yaradan əlaqələrtəqlin etmək;
9.	Tələbələrdə etik və sosial davranış məsuliyyəti formalaşdırmaq;
10.	Tələbələrə həyatlarının qurucusu olmaq üçün məqsədyönlü, müstəqil, özünüinizamlayan və refleksiv fəaliyyətə həvəsləndirmək, bu istiqamətdə onlara kömək göstərmək.

Tədqiqatçının təklif etdiyi prinsiplər İngiltərənin Surrey Universitetində (University of Surrey) həyatla əlaqəli kurikulumların tətbiqində istifadə

olunmuşdur. Yuxarıda verilmiş fikirlər hazırda Azərbaycan təhsilində gedən proseslərlə, qəbul olunan hüquqi-normativ sənədlər, onların pədaqoji prosesin təşkilinə verdiyi tələblərlə həmahənglik təşkil edir. Həmin prinsiplərin təlim prosesində nəzərə alınması təhsilalanlarda kreativliyin inkişafı ilə yanaşı, bir sıra kompetensiyaların da formalaşdırılmasına xidmət edə bilər.

Ümumiyyətlə, təlimdə kreativliyi təmin etmək və proqramların tərtibində onu diqqətdə saxlamaq asan məsələ deyil. Lakin problemin aktuallığını nəzərə alaraq təhsil sahəsində qəbul olunmuş hüquqi-normativ sənədlərdə kreativliyə əsaslanmaq, pədaqoji təcrübənin, əmək bazarının tələbatlarının təhlilini aparmaq mütləqdir. Kreativliyin inkişafı bütün fənlərin tədrisində mümkündür. Bunun reallaşması müəllimdən, onun məqsədindən, təlim proqramından asılıdır.

ƏDƏBİYYAT

1. *Пригожин А.И.* Цели и ценности. Новые методы работы с будущим Москва: Дело АНХ, 2010, 432 с.

2. *Робинсон К.* Образование против таланта. Москва: Манн, Иванов и Фербер, 2013, 336 с.

3. *Флорида Р.* Креативный класс: люди, которые меняют будущее: пер. с англ. / Р. Флорида. Москва: Классика-XX1, 2005, 421 с.

4. *Чиксентмихайи М.* Креативность. Поток и психология открытий и изобретений. Москва: Карьера Пресс, 2013, 528 с.

5. *Amabile T.* Motivating Creativity in Organizations: On Doing What You Love and Loving What You Do I T. *AmabileII California management review.* 1997, V.40, No 1. p.39-58

6. *Antonites A.J.* An Action Learning Approach to Entrepreneurial Creativity, Innovation and Opportunity Finding IA. J. Antonites. University of Pretoria, 2003, 486 p.

7. *Baillie C., Dewulf S.* Forum on creativity in engineering education. [Online, accessed December 2002, <http://www.ijee.dit.ie/forum/forum1home.html>]

8. *Beattie D.K.* Creativity in art: the feasibility of assessing current conceptions in the school context, *Assessment in Education: Principles and Practice*, 7(2), 175-92, 2000

9. *Freire A.M., Macedo D.* The Paulo Freire reader, New York: Continuum, 1998, 291 p.

10. *Jackson N.J.* Developing creativity through lifewide curriculum, 2010. Available at www.normanjackson.co.uk/creativity.html.

11. *McGoldrick C.* 'Creativity and curriculum design: what do academics think?' Commissioned Imaginative Curriculum Research Study, 2002. http://www.heacademy.ac.uk/resources.asp?process=full_record§ion=generic&id=60.

12. *Ogunleye J.* Creative approaches to raising achievement of adult learners in English further education, *Journal of Further and Higher Education*, 26 (2), 173-181, 2002

13. *Siegler R.* The rebirth of children's learning, in: C. Desforges & R. Fox (Eds) *Teaching and learning: essential readings in developmental psychology* (Oxford, Blackwell), 61-83, 2003

14. *Sotto E.* *When teaching becomes learning: a theory and practice of teaching* (London, Cassell), 1999, 320 p.

15. *Welikala T.* Rethinking international higher education curriculum: Mapping the research landscape. [Position paper], 2011. Retived, from <http://www.ucd.ie/t4cms/Rethinking%20International%20Higher%20Education%20Curriculum.pdf>